

**ГЛУХІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

ВІСНИК

**ГЛУХІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 13

Глухів – 2009

ББК 74.58

В - 53

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13 – Глухів: ГДПУ, 2009. – 272 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання молоді в навчальних закладах.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

Редакційна колегія:

Головний редактор: кандидат педагогічних наук, професор Курок Олександр Іванович.

Заступник: кандидат педагогічних наук, доцент Зінченко Володимир Павлович.

Секретар: кандидат педагогічних наук, доцент Каліш Валентина Антонівна.

Члени редколегії:

Артемова Любов Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор (Київський міжнародний університет);

Васін Юрій Григорович - кандидат педагогічних наук, професор (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Вашуленко Микола Самійлович - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Вільчковський Едуард Станіславович – доктор педагогічних наук, професор (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Волошина Ніла Йосипівна – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор (Інститут педагогіки АПН України);

Давиденко Галина Йосипівна – доктор педагогічних наук, професор (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Загородня Людмила Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Зайцева Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Ковальчук Галина Василівна – кандидат педагогічних наук, професор (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Курок Віра Панасівна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка);

Семенов Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор (Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України);

Сидоренко Віктор Костянтинович – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор (НПУ ім. М.П.Драгоманова);

Собко Валентина Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка).

Кузнєцова Галина Петрівна - кандидат педагогічних наук (Глухівський ДПУ імені Олександра Довженка).

Затверджено Вченою Радою Глухівського державного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол №7 від 29 січня 2009 р.).

Затверджено ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України від 30 червня 2004 р. №3 – 05/7).

Адреса редакції: Глухівський державний педагогічний університет, вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська область, 41400

ISBN 966-376-058-3

© Глухівський державний педагогічний університет

Таким чином, проведені нами теоретичні та практичні дослідження педагогічної практики дають підстави стверджувати, що вона є одним із системоутворюючих компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця і впливає на її якість.

Література

1. Абдуллина О.А. Особенности деятельности учителя современной школы и проблемы организации педагогической практики студентов // Современные задания общеобразовательной школы и проблемы подготовки педагогических кадров. – М.: АГИН СССР, 1988. – С.47–56.
2. Абдуллина О.А., Загряжская Н.Н. Педагогическая практика студентов: Учебн. пособие. – М.: Просвещение, 1989. – 175 с.
3. Козій М.К. Психолого–педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів. – К.: Вид–во Нац. педуніверситету ім. М.П.Драгоманова, 2001. – 139 с.
4. Машкіна Л.А. Педагогічна практика у системі ступеневої підготовки вчителів початкових класів. Програма та методичні рекомендації щодо її реалізації. – Хмельницький: ХГПІ, 2001. – 52 с.
5. Организация педагогической практики в начальных классах / Под ред. П.Е. Решетникова. – М.: Владос, 2002. – 320 с.
6. Педагогическая практика в начальной школе / Под ред. Г.М.Коджаспировой, Л.В.Бориковой. – М.: Академия, 2000. – 272 с.
7. Педагогічна практика студентів фізико–технічного факультету (III–V курси). / Укладач В.Б.Харламенко. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2007. – С.45.
8. Шулик Г.О., Шулик В.І. Педагогічна практика. – К.: Науковий світ, 2000. – С.4.

Резюме

В статье раскрыты вопросы педагогической практики студентов высших учебных заведений как неотъемлемой составляющей профессиональной программы подготовки специалистов. Представлены результаты сравнительного анализа педагогической практики студентов.

Ключевые слова: педагогическая практика, система профессиональной подготовки, сравнительный анализ.

Summary

In article the questions of higher education establishment's students' pedagogical practice as an inseparable component of preparing specialists professional program are disclosed. The results of pedagogical practice' comparative analyses are presented.

Key words: pedagogical practice, professional preparing system, comparative analysis.

УДК 378.014

Л.В. Задорожна–Княгницька

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті висвітлюються аспекти практичної психолого–педагогічної підготовки майбутніх учителів на гуманітарних факультетах вищих навчальних закладів.

Пропонуються конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності процесу підготовки студентів до педагогічної діяльності. Розкривається сутність та значення педагогізації навчального процесу як вагомого чинника формування особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: навчально–виховний процес у вищій школі, професійні уміння та навички, психолого–педагогічна підготовка, педагогізація навчального процесу.

У контексті сучасних змін, що відбуваються в політичному, економічному, культурному, правовому просторі нашої незалежної держави в ХХІ ст., особливої гостроти набувають проблеми модернізації й шкільної, і професійної освіти. Це стосується як самого змісту освіти, так і технологій навчання та виховання.

В умовах переходу від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу виникає потреба в педагогах нового покоління, які б відзначалися широкою

освіченістю, високою загальною культурою, багатим духовним світом, справжньою інтелігентністю, глибоким знанням своєї спеціальності, методичною майстерністю, що дозволить їм успішно виконувати свої професійні функції в умовах постійних суспільних змін.

В останнє десятиліття у вітчизняній педагогічній науці питанням підготовки вчителя приділяється значна увага. Свідченням посиленого інтересу до проблеми є науково-методичні публікації у фахових виданнях, низка дисертаційних досліджень, конференції, методичні семінари, на яких розглядаються різні аспекти підготовки майбутнього вчителя.

Проблема організації та удосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця розробляється, зокрема, у таких контекстах: питання філософії та педагогічної освіти (В.П. Андрущенко, О.В. Глузман, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, В.І. Луговий та ін.), професійна підготовка в системі вищої освіти (О.О.Абдулліна, А.М.Алексюк, Я.Я.Болюбаш, О.А. Дубасенюк, В.С. Заслуженюк, Л.С. Нечепоренко, О.М. Пехота, О.І. Піскунов, О.М. Семенов, В.О. Сластьонін), проблема формування та розвитку професійної майстерності, творчості вчителя (Є.С. Барбіна, Р.М. Роман, В.А. Семиченко, С.О. Сисоєва, Н.М. Тарасевич та ін.), формування професійних якостей особистості вчителя (Є.П. Белозерцев, О.І. Бульвінська, А.І. Щербаков та ін.), формування професійної готовності студента до педагогічної діяльності (В.Й. Бочелюк, Л.П. Кадченко, А.Й. Капська та ін.), виховання особистості студента як майбутнього фахівця (А.С. Алексєєва, Л.В. Долинська, С.Д. Максименко, О.Г. Мороз, Т.С. Яценко). Однак проблема якісної підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах є багатоаспектною та потребує подальшого пошуку шляхів удосконалення процесу формування професійних умінь та навичок майбутніх педагогів.

Метою нашої публікації є з'ясування і розширення можливостей педагогізації навчального процесу як вагомого чинника формування й удосконалення професійно-педагогічних умінь майбутніх учителів-словесників.

Завдання:

1. З'ясування технологічних та розвивальних можливостей педагогізації навчального процесу в гуманітарному ВНЗі.
2. Обґрунтування значення педагогізації навчального процесу як вагомого чинника якісної підготовки педагогічних кадрів.

Державні стандарти вищої освіти передбачають озброєння майбутніх фахівців знаннями з соціально-гуманітарних, природничо-наукових, професійно орієнтованих дисциплін, дають можливість для простору індивідуального вибору спецкурсів та спецсемінарів на основі особистих уподобань (варіативна частина). Разом із тим, програма підготовки вчителя-майстра поряд із компонентами академічного змісту предметів, що вивчаються, та розвитком позитивних якостей студента передбачає озброєння випускників необхідними прийомами й методами виховання та навчання; вироблення вмій і навичок їх використання у навчально-виховному процесі. До таких слід віднести: здатність у різних ситуаціях займати адекватну позицію; емпатію, здатність вести діалог; співпрацювати в загальній з учнями, колегами діяльності; вміння адекватно оцінювати, засвоювати і використовувати досвід інших, уникати конфліктів; вміння переконувати і навіювати, приваблювати до себе, надихати; педагогічний артистизм; оптимізм; емоційна стійкість; здатність до педагогічного спостереження; розвинене почуття гумору, культура педагогічного мовлення тощо.

Усі ці вміння та навички достатньою мірою формуються в студентів педагогічних вищих навчальних закладів завдяки вивченню психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання відповідних предметів, організації та здійснення численних педагогічних практик, виконанню курсових робіт з психолого-педагогічних дисциплін та фахових методик. Однак підготовка сучасних учителів здійснюється не тільки педагогічними вищими навчальними закладами. Гуманітарний напрям підготовки фахівців (філологія, історія тощо), на жаль, не передбачає цілеспрямованого формування особистості педагога-майстра, тому молоді люди, які мають намір пов'язати своє життя з учительською діяльністю, мають обмежені можливості для формування професійно-педагогічних умінь та навичок.

Разом з тим аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що формування педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості одночасно на операційному рівні можливе лише за умови насиченості процесу професійної підготовки активною практичною діяльністю, під час якої перевіряються теоретичні знання, вдосконалюються вміння та навички майбутнього вчителя. Методологічний принцип єдності свідомості та діяльності, сформульований С.Л.Рубінштейном, плідно використовується при акмеологічному тлумаченні особистісно-діяльнісної природи педагогічної майстерності. Дослідження вчених-акмеологів

свідчать, що готовність випускників вищих навчальних закладів до педагогічної діяльності слід вивчати в діяльнісних проявах, коли особистість розвиває свої складні загальні та спеціальні можливості, нею засвоюються нові способи вирішення професійних завдань, розширюється система професійних умінь і навичок, змінюється система потреб і цінностей суб'єкта праці [1, 307]. Тому педагогічна практика відіграє виключно важливу, в кінцевому результаті визначальну роль у формуванні в практикантів – майбутніх учителів – професійних умінь та навичок. З одного боку, вона вчить студентів застосовувати набуті науково-теоретичні знання (зокрема з дидактики, теорії виховання та окремих методик) у безпосередній педагогічній діяльності й, у той же час, являючи собою обов'язкову умову свідомого та глибокого засвоєння студентами самої педагогічної науки, дає безмежний простір для прояву індивідуальності кожного студента, формування елементів власного педагогічного досвіду [2, 26–27].

У зв'язку з тим, що педагогічна практика на гуманітарних факультетах не охоплює всього спектру видів діяльності майбутнього вчителя, проблему вироблення необхідних для педагогічної діяльності вмінь та навичок може бути вирішено в контексті здійснення професійно-педагогічної спрямованості навчального процесу в університеті, коли у межах аудиторного навчання створюються умови для моделювання реальної “шкільної” ситуації.

Сутність педагогізації навчального процесу у вищому навчальному закладі полягає в насиченості діяльності студента ситуаціями педагогічного спрямування: надання студенту можливості виступити в якості лектора з певного питання навчальної теми, рецензування та оцінка письмових робіт та усних відповідей інших студентів і своїх власних відповідей, участь у дискусіях, рольових іграх, розв'язання ситуацій морального вибору, організація та проведення мікро-викладання на семінарських і практичних заняттях, виконання індивідуальних творчих завдань та їх подальша презентація, виготовлення ілюстративного матеріалу до певної теми навчальної дисципліни тощо.

Така діяльність студентів сприяє формуванню наступних найважливіших для майбутньої процесійно-педагогічної діяльності вмінь та навичок:

- проектувати власну педагогічну діяльність, використовувати у професійній діяльності педагогічну імпровізацію за умови виникнення непередбачених ситуацій;
- визначати конкретні навчально-виховні завдання, виходячи з загальної мети виховання та враховуючи специфіку аудиторії, з якою доводиться працювати;
- організовувати різноманітні форми занять з предмета викладання;
- створювати проблемні ситуації;
- аналізувати результати діяльності;
- зрозуміло пояснювати навчальний матеріал;
- здійснювати керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів (ставити та розв'язувати освітньо-виховні завдання, обґрунтовано вибирати та застосовувати методи навчання, використовувати різноманітні засоби навчання, встановлювати міжпредметні зв'язки тощо);
- спостерігати та оцінювати навчальний процес;
- використовувати досвід інших учителів.

Вагомими у цьому переліку постають уміння триматися перед аудиторією, невимушено та вільно спілкуватися, демонструвати зразок культури мовлення і виразного читання. Формуванню цих умінь сприяють організовані викладачами мікровикладання на лекційних, семінарських і практичних заняттях у рамках кожної навчальної дисципліни. На початку їх вивчення визначається коло питань, що підлягають самостійному опрацюванню та наступному висвітленню на заняттях. Після вибору кожним студентом такого питання відбуваються індивідуальні консультації з викладачем, де з'ясовується зміст питання, що буде висвітлюватися студентом, «логічні вузли», на яких слід акцентувати увагу слухачів, основні методичні прийоми роботи з аудиторією (виходячи зі специфіки змісту питання та особливостей аудиторії), перевіряється конспект фрагмента заняття і надаються рекомендації щодо проведення мікровикладання.

Таким чином, проведення фрагменту заняття (15–20 хв.) стає обов'язковим компонентом діяльності кожного студента і проводиться на кожному занятті з визначеної навчальної дисципліни. Оцінка за нього (сума балів) є додатковим бонусом та входить до загальної суми балів, отриманих студентом з навчальної дисципліни.

Діяльність кожного конкретного студента, який проводить фрагмент заняття, оцінюється самою групою за відповідними критеріями, вміщеними у таблиці 1:

Аналіз та оцінка ефективності проведення мікрОВикладання студентом

№ п/п	Що оцінюється	Бали
1.	Оцінка основних особистісних якостей студента–вчителя	
1.1.	Знання предмета і загальна ерудиція студента–викладача в цілому.	
1.2.	Рівень педагогічної та методичної майстерності (уміння донести навчальний матеріал до рівня розуміння аудиторією, створити психологічний клімат, сприятливий для роботи, уміння зацікавити аудиторію, створити яскраву позитивну мотивацію діяльності, швидко реагувати на виникнення різних ситуацій в аудиторії).	
1.3.	Культура мови та мовлення, темп, дикція, інтенсивність, образність, емоційність, загальна грамотність.	
1.4.	Культура зовнішнього вигляду, доцільність одягу педагога, помірність, естетичність. Доцільність використання жестів та міміки.	
1.5.	Ступінь тактовності й демократичності взаємовідносин з аудиторією.	
2.	Оцінка основних характеристик аудиторії протягом проведення фрагменту заняття.	
2.1.	Підготовка аудиторії до проведення фрагменту заняття, ступінь мобілізації аудиторії до співпраці.	
2.2.	Рівень урахування студентом–педагогом загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок аудиторії.	
2.3.	Наявність й ефективність колективних (групових) форм роботи.	
2.4.	Ступінь дисциплінованості й організованості.	
2.5.	Наявність зворотнього зв'язку.	
3.	Оцінка змісту діяльності студента–викладача та аудиторії.	
3.1.	Науковість та доступність матеріалу, що повідомляється, доцільність обраних методів навчання.	
3.2.	Актуальність і зв'язок з життям (теорії з практикою).	
3.3.	Ступінь новизни й привабливості навчального матеріалу (одержуваної аудиторією інформації).	
3.4.	Оптимальність об'єму запропонованого для засвоєння матеріалу.	
3.5.	Доцільність засобів та методів перевірки ступеня засвоєння знань.	
4.	Оцінка ефективності діяльності студента–викладача та аудиторії.	
4.1.	Рациональність й ефективність використання часу, відведеного на мікрОВикладання, оптимальність темпу роботи, чергування та зміна видів діяльності.	
4.2.	Ступінь доцільності й ефективності використання наочності й ТЗН на занятті.	
4.3.	Оцінка педагогічної імпровізації та винахідливості студента–викладача.	
4.4.	Ступінь пізнавальної активності, творчості, самостійності, наявності зацікавленості й бажання працювати.	
4.5.	Внесення елементів власної методики, доцільне використання надбань інших педагогів.	

Кожний показник таблиці оцінюється студентами та викладачем за шкалою від 0 до 1. Якщо діяльність студента, що проводить мікрОВикладання, задовольняє на 25%, виставляється 0,25 балів; якщо рівень діяльності задовольняє на 50%, виставляється 0,5 балів; якщо рівень діяльності задовольняє більш, ніж на 50%, виставляється 0,75 балів; якщо рівень діяльності фактично задовольняє, то виставляється 1 бал. Таким чином, студент може отримати за проведення фрагмента заняття 5 балів.

Практика роботи зі студентами філологічного факультету Маріупольського державного гуманітарного університету засвідчує, що такі заняття позитивно позначаються на формуванні технологічного мислення майбутніх педагогів та сприяють формуванню найважливіших професійних умінь і навичок ще до проходження студентами педагогічної практики.

Перелік умінь, формування яких відбувається під час використання викладачем зазначених вище видів робіт, звичайно, не охоплює всього об'єму педагогічних умінь, що цілеспрямовано можуть формуватися в студентів у процесі вивчення дисциплін спеціального циклу. Їх перелік може розширюватися, оскільки процес формування особистості майбутнього вчителя має за своєю суттю

всеосязний характер, він вбирає в себе усі напрями та аспекти діяльності вищого навчального закладу. Головне тут полягає в тому, щоб провідні викладачі фахових дисциплін, озброюючи своїх вихованців глибокими теоретичними знаннями, міцними навичками та вміннями, необхідними для успішної педагогічної роботи, виховували палку любов до учительської професії, захопленість, одержимість, готовність до подолання будь-яких труднощів, безмежне прагнення творити, шукати, осмислювати та впроваджувати у практику передові ідеї і кращий досвід. Досягти такого результату можна лише цілеспрямованою працею вищих навчальних закладів, постійною орієнтацією на підготовку не просто вчителя, а вчителя-майстра, наставника, художника своєї справи.

Література

1. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Кн.1. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований. – М., 1999.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000.
3. Фастовец П.В. Формирование профессионально-педагогической направленности личности учителя: Автореф. дисс.... канд. психолог. наук. – М., 1999.
4. Педагогічна професія і особистість учителя: Методичні рекомендації/Укладач Н.В.Гузій. – К., НПУ, 2000.

Резюме

В статье освещаются аспекты практической психолого-педагогической подготовки будущих учителей на гуманитарных факультетах.

Предлагаются конкретные рекомендации относительно повышения эффективности процесса подготовки студентов к педагогической деятельности. Раскрывается сущность и значение педагогизации учебного процесса как весомого фактора формирования личности будущего педагога.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс в высшей школе, профессиональные умения и навыки, психолого-педагогическая подготовка, педагогизация учебного процесса.

Summary

The article is devoted the aspects of practical psychological and pedagogical preparation of future teachers on the humanitarian faculties of high school.

There are recommendations rather of efficiency of process of preparation of students to pedagogical activity. Essence and value of pedagogical orientation of educational process as a considerable factor of forming of future teacher is exposed.

Key words: educational process at high school, professional abilities and skills, pedagogical preparation, pedagogical orientation of educational process.

УДК 373.5.016

О.П. Садовнікова

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Ефективність уроку української мови залежить від оптимального поєднання методів і прийомів організації активної пізнавально-творчої діяльності учнів.

Ефективність навчального заняття можна визначити за допомогою точних математичних розрахунків. Відносна ефективність навчального заняття залежить від коефіцієнта корисного часу активної навчальної діяльності, а також від її інтенсивності. Ці параметри корелюють з якісними показниками результатів навчання і є цілком достатніми для порівняння занять і вибору більш оптимальних форм і методів їх проведення.

Ключові слова: ефективність уроку, активна пізнавальна діяльність, пасивна пізнавальна діяльність, коефіцієнт корисного часу, інтенсивність пізнавальної діяльності.

В умовах реформування сучасної системи освіти одним із найважливіших завдань навчально-виховної роботи у загальноосвітній середній школі є формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, стимулювання їх до самостійної пізнавальної діяльності, творчих пошуків,